

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav translatologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Ing. Michaela Formánková

Poloviční život: Krátká svědectví z pracovního prostředí v období
přelomových změn

Half a Life: Short Testimonies from a Work Environment at the
Turning Point

Praha 2012

Mgr. Věra Marková, PhD.

Ráda bych tímto poděkovala vedoucí práce, Mgr. Věře Markové, Ph. D., za cenné rady a připomínky k překladu a za metodické vedení práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27.07.2012

.....
Michaela Formánková

Abstrakt

Bakalářská práce obsahuje překlad části článku *Ein halbes Leben. Vier Kurzporträts aus einer Arbeitswelt im Umbruch* z německého časopisu *Aus Politik und Zeitgeschichte*. Článek formou rozhovoru popisuje pracovní život čtyř různých lidí. K překladu se váže komentář, který je rozdělen na čtyři části. V první části analyzuji extratextové faktory, ve druhé části pak intratextové faktory. Ve třetí části se věnuji překladatelským problémům a jejich řešení. V poslední části pak uvádím překladatelské posuny, ke kterým při překladu došlo.

Klíčová slova

Překlad, extratextové faktory, intratextové faktory, překladatelský problém, překladatelský posun.

Abstract

The thesis includes the translation of a part of the article *Ein halbes Leben. Vier Kurzporträts aus einer Arbeitswelt im Umbruch* from the German magazine *Aus Politik und Zeitgeschichte*. In the form of an interview it describes the working life of four individual people. A commentary consisting of four parts follows after the translation. The first part is the analysis of the extratextual factors, the second part is the analysis of the intratextual factors. In the third part I deal with the translation problems and their solutions. In the last part I describe the translation shifts that occurred in the translation.

Keywords

Translation, extratextual factors, intratextual factors, translation problem, translation shift

Obsah

Abstrakt.....	4
Klíčová slova.....	4
Abstract.....	5
Keywords.....	5
ÚVOD.....	8
1 PŘEKLAD.....	10
2 EXTRATEXTOVÉ FAKTORY.....	23
2.1 Odesílatel.....	23
2.2 Záměr.....	23
2.3 Příjemce.....	23
2.4 Médium, místo, čas.....	23
2.5 Motiv a funkce.....	24
3 INTRATEXTOVÉ FAKTORY.....	25
3.1 Téma.....	25
3.2 Obsah.....	25
3.3 Presupozice.....	26
3.4 Kompozice.....	26
3.5 Neverbální prvky.....	26
3.6 Lexikální a syntaktická struktura.....	26
3.7 Suprasegmentální rysy.....	27
4 PŘEKLADATELSKÉ PROBLÉMY.....	28
4.1 Rozčlenění problémů.....	28
4.2 Překlad reálií a výrazů z pracovní oblasti.....	28
4.2.1 Pan Volkert.....	28
4.2.2 Paní Polzová.....	29
4.2.3 Candy M.....	29
4.3 Překlad dialogů.....	31
4.3.1 Míra hovorovosti/nepisovnosti v dialozích.....	31
4.3.2 Konkrétní příklady hovorovosti/nepisovnosti v přeložených dialozích.....	32
4.4 Další překladatelské problémy.....	33

4.4.1 Medailonky autorů.....	33
4.4.2 Složeniny.....	33
4.4.3 Anglické výrazy.....	34
4.4.4 Překlad názvu článku.....	34
5 PŘEKLADATELSKÉ POSUNY.....	36
5.1 Typy posunů.....	36
5.2 Konstitutivní posuny.....	36
5.3 Tematické posuny.....	37
5.4 Posuny podle Levého.....	37
ZÁVĚR.....	39
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	40

ÚVOD

Pro překlad jsem vybrala článek z časopisu *Aus Politik und Zeitgeschichte (Z politiky a současných dějin)*, který vychází jako příloha týdeníku *Das Parlament*. Vydává ho bpb, neboli Bundeszentrale für politische Bildung (Spolkové centrum občansko-politického vzdělávání). Jde o organizaci spadající pod německé ministerstvo vnitra. Články jsem vybrala z patnáctého čísla ročníku 2011, tematicky se toto číslo věnuje humanizaci práce. Článek s titulem *Ein halbes Leben. Vier Kurzporträts aus einer Arbeitswelt im Umbruch (Poloviční života. Čtyři krátké portréty z pracovního světa v době přelomových změn)* se věnuje pracovním osudům čtyř různých lidí. Pro překlad jsem kvůli rozsahu zvolila jen tři z nich. Jedná se o autentické výpovědi konkrétních lidí formou rozhovoru, doplněné ještě komentářem lidí, kteří rozhovor vedli. Vynechala jsem část o panu Farukovi, což má být typický zástupce tureckého gastarbeitera. Tento příběh jsem do překladu nezařadila, protože bude českému čtenáři zřejmě nejvzdálenější. Pod názvem *Ein halbes Leben. Biografische Zeugnisse aus einer Arbeitswelt im Umbruch (Poloviční života Životopisná svědectví z pracovního světa v období přelomových změn)* vyšla i celá kniha a uvedený článek je vlastně jen úryvkem z této knihy.

Český překlad by tedy jako ukázka z knihy mohl vyjít v příloze Respektu. Jedná se sice o osudy lidí v německy mluvících oblastech, ale i vzhledem ke geografické blízkosti by mohly být zajímavé i pro české čtenáře. Navíc podobné osudy mohou zažívat lidé i zde, ať už jde o ženu, která má nízkou kvalifikaci a pracuje ve skladu velké firmy, nebo o muže, který většinu života pracoval jako dělník v národním podniku v NDR a po pádu režimu se musel vyrovnat se vším, co přinesl přechod k tržnímu hospodářství. Časopis Respekt se věnuje nejen událostem v České republice, ale i ve světě, Německo nevyjímaje. V Respektu vycházejí analýzy nejdůležitějších událostí, které se v Německu právě odehrávají, ať už se jednalo o nedávné volby v Severním Porýní Vestfálsku, které otřáslы pozicí Angely Merkelové, nebo třeba o aféru Güntera Grasse kvůli jeho básni o Izraeli. Respekt se zabývá i problémy na pracovním trhu, například v lednu vyšel článek o postavení lidí starších 50 let na pracovním trhu. Pokud jde o přílohy, vychází v Respektu literární příloha, kam by se článek mohl zařadit, protože jde vlastně o úryvek z knihy, vychází ale i různé tematické přílohy. Například v prosinci 1999 vyšla příloha věnovaná uprchlíkům, kde byl mimo jiné třeba i rozhovor s německým historikem Detlefem Brandesem. Přeložený text by se tedy hodil do podobné tematické přílohy, která by se věnovala problematice pracovního trhu.

Při překladu budu nejprve vycházet z toho, co ve své knize *Textanalyse und Übersetzen* uvádí Christiane Nordová. Na stranách 82-83 uvádí dva základní typy překladu: dokumentární a instrumentální. Dokumentární překlad je doslovný, zachovává všechny znaky originálu a je tedy překladem exotizujícím. Instrumentální překlad zachovává funkci textu, má pro čtenáře překladu plnit stejnou funkci jako pro čtenáře originálu. Překlad těchto článků je tedy pochopitelně překladem instrumentálním, i když některým exotizujícím prvkům se nevyhneme, protože u tohoto typu textu je třeba zachovat i fakta z jiného prostředí.

Christiane Nordová také při analýze textu rozlišuje extratextové a intratextové faktory. Tyto faktory mají vliv i na výsledný překlad. Samozřejmě u různých textů je váha jednotlivých faktorů rozdílná. Důležitý je hlavně tzv. skopos, tedy účel a funkce textu v cílovém jazyce a v cílové kultuře. V komentáři, který následuje za překladem, tak nejprve zanalyzuji extratextové a intratextové faktory, pak se budu věnovat některým překladatelským problémům a posunům.

1 PŘEKLAD

Michael Hofmann. Silke Röbenacková

2 Pan Volkert

Pan Volkert už více než 40 let pracuje jako stavební zámečnický ve východoněmeckém podniku Lingner v M¹. Celý jeho pracovní život se pojí s tímto podnikem: v 60. letech se v podniku Lingern vyučil, zažil zde období rozkvětu – podnik Lingner byl ve světě pojmem v oblasti výroby zařízení pro těžké náklady – i těžké časy krátce před zánikem NDR. Patřil k těm nemnoha zaměstnancům, kteří přežili masové propouštění a privatizaci na začátku 90. let. Všechny může pan Volkert ke 20 letům pracovních zkušeností v národním podniku přičíst ještě 20 let v soukromém podniku Lingner. Pan Volkert je stejně jako mnoho dalších pracovníků zastáncem tradiční pracovní morálky, která klade důraz na disciplinovanost a smysl pro povinnost: „Každý den vstávám ve čtvrt na pět. Tohle vstávání je pro mě už docela těžké. No, mohl bych si trošičku přispat, ale pak by to po ránu bylo trošičku hektičtější. My starší jsme už tak naprogramovaný, abychom tu byli už půl hodiny předem. Nikdo neřekne, přijdu za pět šest. Ne, ne, jsou tu už v půl šestý. Ani nevím proč. Takhle to prostě bylo odjakživa.“ Svou práci stavebního zámečnicka popisuje pan Volkert se zjevnou pýchou a sebevědomím: „Člověk dostane podklady, takový balík papírů s nákresy. A pak to musím sestavit.(...) Jako auto na výrobní lince. To je vlastně práce stavebního zámečnicka.“ Jde o namáhavou práci a její náročnost se často podceňuje: „Hlupák by ji nezvládl. Člověk musí umět číst takové ty nákresy. Bez trochy přemýšlení se to nedá zvládnout. (...) Člověk musí umět pracovat na milimetry a ne jako na stavbě na centimetry. U nás se to musí dělat přeci jen přesněji. (...) Je to docela složitá práce a pořád se podceňuje, přinejmenším vedoucí

Michael Hofmann

Dr. phil., nar. 1952; od r. 2007 mimořádný profesor sociologie, vedoucí společného výzkumného centra 580 „Společenský vývoj po zhroucení systému“. Nyní působí na univerzitě v německé Jeně.

Silke Röbenacková

Dr. phil., nar. 1963; od r. 2008 osobní a firemní poradkyně a koučka, působí ve firmě ffw GmbH Gesellschaft für Personal- und Organisationsentwicklung (Společnost pro osobní a organizační rozvoj) v německém Norimberku.

1 Podnik Lingner má za sebou téměř 130letou pestrou historii ve výrobě zařízení pro těžké náklady. Po druhé světové válce se podnik Lingner, nejprve pod názvem podnik SAG, vyšvihl v 60. a 70. letech mezi největší producenty zařízení pro těžké náklady ve východní Evropě. Ekonomický úpadek a privatizace, které proběhly v 90. letech, byly spojeny se značným snížením počtu zaměstnanců. Z asi 2400 zaměstnanců v roce 1990 jich v podniku v roce 2009 pracovalo již jen 150. Lingner k nim nabral asi 100 agenturních pracovníků – někteří už v podniku takto pracují několik let. Lingner se mezitím zařadil mezi tzv. *hidden champions*, neboli skryté šampiony. S vybranými zaměstnanci podniku byly vedeny rozhovory v období květen-červenec 2008.

ve vyšších funkcích ji podceňují. 'Stavění ocelových konstrukcí,' říkají, 'je podřadná práce, ta se platí na kila (...)'.

28 To se ale takhle nedá říct, že by ta práce byla tak podřadná, jak se o ní neustále tvrdí. Jak jsem říkal, je to zajímavá práce. Není to tak, že by člověk pořád stavěl to

30 samé, pořád přece staví něco jiného. A je samozřejmě i hrdý, když to nakonec zvládne.“

I když pan Volkert vždy byl a stále je přesvědčen o své pracovní výkonnosti, považuje svoje setrvání v Lingneru i přes to, že se začátkem 90. let několikrát hromadně propouštělo, spíše za šťastné řízení osudu než za důsledek svojí výkonnosti: „Je v tom i krapet štěstí, to ano.

32 Protože i mě mohli propustit, kdybych neměl děti. Řekli by si, ten nemá žádnou velkou sociální odpovědnost, pryč s ním. (...) Pak byli samozřejmě někteří z těch, co museli odejít,

34 trochu zaražený. Ale ti, co přežili, za to přece nemohli. (...) Vždycky probíhala volba, většinou vybíral sám nadřízený. Já s tím nakonec nemohl nic dělat. Člověk možná mohl víc

36 protestovat, ale myslím, že by to stejně nic nepřineslo.“

Už pár let připadá panu Volkertovi práce stavebního zámečnicka čím dál těžší, což zdánlivě souvisí se stárnutím, ale jen na první pohled. „Práce to není špatná, ale už se mi zdá těžká. 45

40 let, to už je čas, kdy by toho člověk měl nechat, (...) po takové době, kdy se musí pořád podávat výkony, všechno se musí stihnout.“ Pan Volkert už léta zažívá čím dál větší tlak, co se týká požadavků i termínů. Management čím dál tím víc zasahuje přímo na úrovni odborné

44 práce a termíny výroby jsou stále napjatější: „Právě jsme se doslechli, že od nás chtějí zařízení pro těžké náklady koupit Číňani. Když se domluví co možná nejkratší termín, ne víc

46 než rok, tak pak se ještě dlouho nic neděje. A když už je to pak tady, tak to začne a člověk se div nepřetrhne, aby se dodržel termín, protože jinak by se platila smluvní pokuta nebo tak

48 něco.“

Bohaté pracovní zkušenosti získané během dlouhé kariéry pomalu přestávají stačit na úspěšné plnění stále složitějších pracovních úkolů v čím dál kratších termínech, a tak se do profesionální hrdosti vkrádá pocit přetížení: „A to je na tom všem nejtěžší, když člověk

50 ty nároky časově nezvládá, a pak člověka honí a honí a on pak něco pokazí, protože ho tak honí, a to při práci není příjemný. Na práci musí být klid.“

Důstojný odchod do předdůchodu na částečný úvazek je pro toto dilema způsobené rostoucími požadavky zřejmě nejlepším řešením: „No jo, ale to je přece normální, že když tu

52 člověk něco dělá 45 let, tak už to pak nemůže jít tak dobře. To je pak načase jít pomalu do důchodu. Myslím, že tak za dva roky bych mohl odejít do předdůchodu a pracovat jen

54 na částečný úvazek. Chtěl bych pak pryč.“

Vzhledem ke smyslu pro povinnost a pracovní hrdosti se pan Volkert na svůj odchod

60 z pracovního života po 45 letech překvapivě dívá bez pocitů lítosti a smutku. Cítí totiž,
že jeho čas v podniku už skončil. Lingner sice stejně jako vždy vyrábí zařízení pro těžké
62 náklady, ale běžný pracovní den zde už nemá mnoho společného s podnikem, ve kterém pan
Volkert jako učeň začínal svůj pracovní život.

64 S vlastnickými poměry se změnila i pracovní atmosféra, hlavně vztah mezi dělníky a vedením
společnosti. Obzvláště chování ředitele vychází ze srovnání s podnikovým ředitelem z časů
66 NDR výrazně hůře: „Ti (ředitelé z dob NDR) k nám měli asi trochu blíže. Nebyli možná tak
arrogantní, jako ti dneska. Ten, kterého teď máme, ten je strašně arrogantní. Ani nepozdraví,
68 když prochází halou. Je to divný člověk. To už je spíš k něčemu ten jeho druhý náměstek, ten
alespoň každého v dílně pozdraví. Dřív, ještě za dob NDR, jsme si se šéfem sice taky netykali,
70 ale bylo to kamarádštější. Ředitel s náma hrál v podnikovém mužstvu. A tam jsme si
i potykali. A přitom to byl ředitel podniku. Ten byl moc fajn. A byla to kapacita. Byl to
72 matematik, chytrý jako liška. Ale přesto se cítil dobře v davu, mezi dělníky. Nedával nám
najevo, že je šéf. Bylo to tak, jako to mělo být, chci říct, že to bylo fajn. Zato dneska! Dneska
74 je jiná doba. Šéf, kterému firma patří a který má miliony, se s náma nestýká. To on nedělá.
I když jsme s ním jednou hráli fotbal. Hráli jsme totiž taky jednou fotbal s podnikovým
76 mužstvem. Byli jsme hrát fotbal v D., byl to takový turnaj, ale on tam přijel soukromým
autem. My ostatní jsme přijeli autobusem. A on tam samozřejmě přijel svojí audinou a pak
78 s náma hrál. A během hry jsem mu i tykal, jak to tak při sportu chodí. Ale on už se k nám zas
nehlásí.“

80 Ale na dnešních vlastnících si pan Volkert nevšímá jen chování vedení a jejich odstupu vůči
zaměstnancům. Obzvláště kriticky se dívá na jejich firemní politiku: „Jeho politikou je prostě
82 přenést celou výrobu jinam. Nechat jen skleník, jen připravovat plány a ty pak prodávat.
A nechat všechno postavit někde jinde. Pak se na to jen nalepí naše logo. To je jeho filozofie.
84 To jsme pochopili hned od začátku. Nemá o podnik moc zájem. Chce mít hlavně zisk. Ale to
není tak jednoduchý. To už zjistil, když se snažil zadávat zakázky do zahraničí. To by byl jeho
86 sen: mít tu už jen kanceláře, všechno pěkně čisté a tohle všechno tady by se pronajalo. Tady
by se udělal obchod'ák, vzadu by byla prodejna aut a tak nějak. Takhle on přemýšlí. Nemá pro
88 místní lidi ani trochu sociálního pochopení. Aby tady lidi měli práci, aby se jim dařilo dobře,
aby taky mohli žít. To není jeho svět. Tohle je úplně jiný typ podnikatele. Zato s umělci si
90 rozumí. Taky je sponzoruje, ty umělce. Dal jim tady k dispozici celou halou. Umělce tady
nechává zadarmo bydlet. Tamhle naproti taky bydlí umělci, nahoře v prvním patře. Jedna
92 taková tmavá, pořád něco kutí. Je tu už deset let. Nevím, co dělá, jestli vystavuje obrazy nebo

co vlastně. A měl tu i fotografy. Tak trochu se angažuje v místním uměleckém centru. Je
94 v bývalém kině, tam jsou taky umělci. Na tohle dává peníze. Ale na sociální věci, na něco pro
lidi, to ne. S umělci si pěkně notují. Potlouká se jich tu určitě tak 20, 30, těch, co žijou tady
96 v podniku. Žijou tady. Bydlí tady v hale, tam nahoře si něco postavili.“

Jen každoroční podnikové oslavy trochu navazují na časy NDR: „Ano, ty tady máme. Každý
98 rok tu máme letní oslavu. Jdeme vždycky celý podnik na bowling a máme tam něco dobrého
k jídlu a tak. To se mu zase musí nechat, to jo.“ To, že si „milionář“ udržuje vůči běžným
100 zaměstnancům odstup, pan Volkert ještě dokáže nějak pochopit. Ale jeho zvláštní
angažovanost v umělecké oblasti chápe jako projev nehorázného nedostatku respektu vůči
102 podniku, výrobkům a zaměstnancům. „Starý šéf“, který podnik původně koupil, se sice
projevil jako podnikatel jasně orientovaný na zisk, ale nechyběl mu otcovský přístup. Jeho
104 „syn“ ovšem nenaplnil tradiční očekávání ohledně péče o zaměstnance. Tento „zcela nový typ
podnikatele“ pro pana Volkerta ztělesňuje úpadek tradic a kultury kovodělného průmyslu.

Když se pan Volkert ohlédně za svou pracovní kariérou, tak nelituje, že si po škole bez
106 velkého rozmýšlení vybral povolání stavebního zámečnicka. Pro něj to bylo tehdy správné
rozhodnutí: „(...) a chtěl bych říct, že jsem toho nelitoval. V životě se mi vedlo dobře –
108 až doteď.“ Kdyby se ale měl znovu rozhodovat v dnešních podmínkách, vypadala by jeho
volba jinak: „Ano, po mých současných zkušenostech bych řekl: ne, radši budu dělat
110 v kanceláři. Nemusel bych se tak dřít.“

V posledních letech pocítil pan Volkert nejen to, že dělníci přišli o svoje společenské
112 postavení. Vedení stavbu ocelových konstrukcí zatím ještě potřebuje, protože východoevropští
dodavatelé zatím nezajišťují potřebnou kvalitu. Nad stavbou ocelových konstrukcí nicméně
114 dál visí Damoklův meč *outsourcingu* a stejně tak přetrvává i postoj podnikatelů, kteří si této
práce cení málo: „My z výroby ocelových konstrukcí jsme vlastně páté kolo u vozu, i když
116 pracujeme dobře a uděláme všechno vždycky pořádně.“ Pro stavebního zámečnicka pana
Volkerta tento vlastník ztělesňuje nerespektování tradiční výrobní hrlosti a odklon od dlouhé
118 kovodělné a technické tradice závodu Lingner. Kvůli investicím do skla, betonu a umění tak
zanedbávaná výroba ocelových konstrukcí vypadá ještě špinavější a bezvýznamnější.

U pana Volkerta končí rodinná tradice kvalifikovaných dělníků, protože povolání stavebního
122 zámečnicka je málo uznávané. Přestože se i dnes jedná o fyzicky namáhavou práci, není
dobrým základem pracovní budoucnosti jeho synů: „Ne. To jsme jim rozmluvili. To jsem jim
124 poradil já, nebo jim to spíš poradila moje žena. Řekla, žádné řemeslo. Budou se k nim
vždycky chovat povýšeně, vždycky. Teď o ně třeba bude zájem, ale zacházet s nima budou

126 vždycky jako s posledními. To je prostě kapitalismus, ten už je takový. Řemeslníci jsou
až na posledním místě. Není už moc těch, co by byli za nima. A takhle se to taky zařídilo-
128 tečka.“

Gilles Reckinger – Diana Reinersová

130 **Paní Polzová**

Se 46letou paní Polzovou se setkáváme v jedné kavárně
132 v místě jejího bydliště, asi 20 kilometrů od jejího
pracoviště, na okraji jednoho rakouského zemského
134 města.² Hodně kouří a vypadá, jako že ji námaha
uplynulých let fyzicky vyčerpala. Je svobodná a žije
136 sama v domě rodičů. Deset let se o své rodiče, jejichž
stav vyžadoval péči dvacet čtyři hodin denně, starala.
138 Před rokem, resp. před půl rokem, rodiče zemřeli. Kvůli
těmto časově náročným povinnostem mohla během
140 posledních pěti let pracovat jen na částečný úvazek, což bylo spojeno se značnými finančními
potížemi.

142 Paní Polzová je vyučená prodavačka. Začala pracovat v roce 1985 ve firmě M-Mode,
rakouském zásilkovém domě s bohatou tradicí, v oddělení vratek. Už 23 let pracuje stále
144 ve stejném skladě jako „normální zaměstnanec“, jak sama říká. V roce 1994 firmu M-Mode
koupila německá zásilková firma, která mezitím expandovala a stala se největším zásilkovým
146 koncernem světa („Samson“). Skladová centrála, kde paní Polzová pracovala, se přeměnila
na centrální místo pro vyřizování vratek. Tehdejších skupina 20 zaměstnanců a zaměstnankyň,
148 kteří pracovali v oddělení vratek firmy M-Mode, se rozšířila na 250 lidí. Navíc bylo
do nového logistického centra také umístěno zásilkové oddělení pro Rakousko a soukromá
150 zásilková služba, která je rovněž součástí koncernu. Ze 400 pracovníků/nic, kteří pracují
převážně na směny, bylo asi 50 agenturních pracovníků/nic.

152 Už deset let se paní Polzová angažuje v podnikových odborech a je už dva a půl roku
předsedkyní podnikové rady zaměstnanců/kyň. V této funkci vidí dopady změn v organizační
154 struktuře podniku a to, že neustále roste tlak na vyšší výkonnost. Za obzvlášť významnou

Gilles Reckinger

Dr. phil., kulturní antropolog a dokumentarista na volné noze; externí vyučující na univerzitě ve švýcarském St. Gallenu, vede seminář sociologie.

Diana Reinersová

Dr. phil., kulturní antropoložka a kunsthistorička; docentka pro biografický výzkum v rámci semináři sociologie na univerzitě ve švýcarském St. Gallenu.

2 Rozhovor vedl v červenci 2008 Gilles Reckinger

změnu považuje paní Polzová tu, která nastala po zavedení počítačové evidence zboží.
156 Na jednu stranu se díky zadávání dat do počítače zjednodušily pracovní postupy, zároveň
se ale práce i zintenzivnila, s procesem racionalizace se současně zvýšily i normy pro počet
158 zpracovaných kusů, které mají zaměstnanci/kyně dodržovat, a zpřísnila se i kontrola rychlosti
práce. Tlak způsobený výše uvedenými okolnostmi ještě zvýšila skrytá hrozba, že při
160 nedodržení předepsaného počtu kusů se člověk stane obětí další vlny propouštění.

Za flexibilnější pracovní smlouvy, snižování stavů a koncentrování provozu do menšího počtu
162 pracovišť je podle vedení koncernu zodpovědné neustálé zhoršování ekonomické situace
zásilkového obchodu. Právě proto, že se podniku vede špatně, požaduje vedení
164 od zaměstnanců/kyň vyšší výkon a ztotožňuje osud pracovníků/nic s osudem firmy. Jenže
zatímco pro 400 zaměstnanců/kyň by hrozící uzavření zásilkového centra znamenalo odnětí
166 existenční základny, koncern i přes to, že jeho zástupci neustále mluví o krizi, roste zisk.

Od našeho rozhovoru se situace ještě jednou dramaticky změnila. Rakouské distribuční
168 centrum bylo v roce 2010 uzavřeno. Všichni zaměstnanci/kyně byli propuštěni.

Paní Polzová: Pořád se vedou těžké boje. Když jsem začínala, bylo to tu vlastně sociálně
170 příznivé. A mezitím se to dost změnilo. Teď už se počítá jenom...na kusy, lidi už nikoho
nezajímají. Musí se bojovat o každou jednu „hlavu“... říkají ti nahoře, a to mi vždycky hrozně
172 vadí, že jsou to pro ně hlavy, protože podle mě k člověku vždycky patří i srdce, nejen hlava!
Ale musí se o každou jednu z nich bojovat. (...)

174 Je to teď mnohem větší stres, protože musíme za stejnou dobu odpracovat víc. Nevím, jak to
říct: Je to teď rozhodně jednodušší, protože díky počítači člověk snáz sám odhalí chybu. (...)

176 Jenže tím, že se dělá tak velký počet kusů, člověk už není tak pozorný, takže i tak samozřejmě
máme nějakou chybovost. Na jedné straně je dobře, že je počet zpracovaných kusů tak velký,
178 na druhé straně by se prostě neměly dělat chyby. Protože budoucí zákazník taky nebude mít
radost, když dostane třeba úplně jiné džíny, než jaké si objednal. A tohle se počítačem nijak
180 neusnadnilo. I atmosféra v podniku se tím změnila. Má to taky co dělat s tím, že je tu prostě
víc personálu. Když člověk pracuje s dvaceti lidmi, je to jiné, než když pracuje s 250 lidmi.

182 Lidi se tak už nemůžou doopravdy znát. Dříve se vždycky pořádaly takové malé oslavy,
na Vánoce a tak, to se už nedělá, to se už nedá, s tolika lidmi... a taky by to stálo mnohem
184 víc! Vytrácí se taková ta rodinná atmosféra. (...) A hodně současných zaměstnanců to už ani
nepamatuje. Jak jsem říkala, z těch, co tu pracovali před 20 lety, jich už tady moc nezbylo.
186 Patřím do starého železa. Hodně jich tady už nepracuje, protože ten tlak je prostě moc velký.
A výdělek nic moc...

188 *Gilles Reckinger: A jak se daří v práci Vám?*

Hmm... jak to jen říct. Někdy si i pomyslím, že kdybych neměla tolik co ztratit... Ale co si
190 počít, když je vám šestačtyřicet? Nevím, jestli bych tam jinak ještě byla. Už jsem se párkrát
poohlížela po něčem jiném, ale... je to těžké. V obchodě, tedy v prodeji, jsem byla jen během
192 svých učňovských let. Nemám žádnou praxi. A to je problém, v konečném důsledku by
člověk začínal od nuly. Kdo chce někoho, kdo byl 20 let mimo? I když jsem vyučená, nemám
194 žádnou kvalifikaci! (...) Když si člověk spočítá, co vydělával dřív v šilincích a teď eurech, tak
se to samozřejmě zvedlo, každý rok o pár procent. Ale není to dost. My dělníci vyděláváme
196 asi 1000 eur čistého. A za takové peníze, za plný úvazek, se opravdu nedá žít. (...)

Podniková rada pořádá podnikové výlety stejně jako předtím. A vánoční večírky se,
198 až na loňský rok, taky vždycky dělají, pořádá je firma. Ale to je asi tak všechno. Nebo když
se slaví nějaké jubileum, jako před dvěma lety, kdy bylo 50. výročí firmy Samson. Jenže...
200 přijde na to, jaká je nálada. Loni o Vánocích vůbec nepřišlo asi tak sto lidí, kteří slíbili,
že přijdou. Tenkrát se nějak výrazně změnila pracovní doba a lidé byli hodně nespokojení.
202 Výpovědi... a pak jsou hodně nespokojení a nikdo nemá zájem oslavovat. A už vůbec ne
s vedením. A taky byla otázka, jestli se bude dál pracovat v Rakousku nebo ne. Teda jestli
204 se to tu úplně zavře... Prozatím to shodili ze stolu. Prozatím! Až do další schůzky
představenstva. Tak uvidíme.

206 *Drží Vás celou dobu v nejistotě...*

Ano, pořád to samé! A právě proto je ten tlak tak velký. A na to se nabaluje spousta dalšího.
208 Protože člověk ví, že když některých věcí nedosáhneme, tak pak budeme pryč. Pak nebude
jeden nespokojený kolega, ale bude nás 400. To je vydírání, ale vážně!

210 *Jak to u vás funguje ohledně výpovědí? Chodí se do předčasného důchodu nebo už pak prostě
nezaměstnávají, dávají také výpovědi nebo...*

212 Tohle všechno. Komplet. Už jsme tu měli všechno. Ti, co pracovali na dohody, ti museli
všichni skončit. Dostali návrh od pracovní agentury, aby u nás pracovali přes ně. Když
214 se bude dařit hůř, tak se firma vyhne výpovědím. V konečném důsledku u nás pracují dál, jen
už nejsou zaměstnaní u firmy Samson. A samozřejmě nejsou moc spokojení. Říkají si totiž,
216 že v zásadě dělají stejnou práci, ale přišli o jisté výhody. Například na Vánoce dostáváme
poukázky. Pracovníci z agentur je ale nedostávají. My můžeme mít nedočasy a přesčasy,
218 pracovníci z agentury ne. Nebo aspoň ne u téhle firmy. Hodiny, které si odpracují, dostanou
zaplacené. Když odpracují víc, dostanou daný měsíc víc, když odpracují méně, dostanou
220 za daný měsíc méně. Když není práce, tak pošlou domů nejdřív je. A pak taky nemají žádnou

dovolenou.

222 *A podniková rada taky nezasáhne ve prospěch agenturních pracovníků...*
Já se snažím pomoci i jim a oni za mnou také chodí. Potíž je v tom, že pro ně nemám žádnou
224 kontaktní osobu! To je ten problém. Radím jim jen, když jde o zákony nebo tak něco...
snažím se jim předávat informace. Ztrátu solidarity, tu u nás lidi hodně pociťují. A nálada
226 se tím pochopitelně ještě zhoršuje. Ještě víc. (...)
Protože jste říkala, že to můžou zařídit tak, aby člověk odešel dobrovolně. Jsou tu lidi, kteří
228 *dají výpověď s tím, že to tady už nemůžou vydržet?*
Že ten tlak už nevydrží. Ano, je jich hodně. Vážně hodně. Pořád další. Ale dřív to tak nebylo.
230 Teď toho přibývá. Ten stres a tlak... Myslím, že je to i tím, že to tu je tak neosobní. Lidi tu už
nechválí. Už si nikdo neváží toho, co člověk podává za výkony. Už se nic neříká. A to lidem
232 chybí. Na lidi se přenáší jen tlak, ale už ne to, že by mělo přijít něco pozitivního. To nejlepší,
co můžeme udělat, je splnit úkol, a když to neuděláme, tak prostě nadávají. Psychika tímhle
234 trpí. A pak... člověk prostě odejde. Co naděláš? A čím dál častěji lidi onemocní kvůli
psychickým problémům a pak odejdou, protože řeknou, že už to nezvládnou. Ve vyšších
236 kruzích se tomu říká *burn-out*, ale trpí tím i dělníci. Mají pocit, že už situaci nezvládají.
Jak se Vám vede pak, když přijdete z práce, jak se cítíte?
238 Vyřízená! (...) Nechám to na sebe dolehnout. Necítím naději, ani strach. Zjistila jsem, že to
beztak k ničemu není. Co má přijít, stejně přijde. A co má být? Jestli to zavrou nebo jestli tam
240 zůstanu do důchodu... Obrat prostě není dobrý. O to větší je tlak. Když obrat klape, tak
se člověk musí smířit se spoustou věcí. A i ten přátelský přístup... jak to bylo dřív. To
242 dnešnímu vedení chybí. Jasně, dřív jsme taky byli v plusu. Jednou jsme takhle všichni třeba
dostali sklenku sektu. Nebo... takové maličkosti... to se už teď nedělá. Vždycky nám jen
244 říkají: „Jen díky vám, jsme toho dosáhli.“ Ale další den zase desítky lidí propustí. Nikdo už to
pak nebere vážně.
246 Díky svojí činnosti v podnikové radě jsem osobně poznala Gerharda Samsona. Bylo to moc
zajímavé, seznámit se s někým takovým. A zjistit, že je to úplně normální člověk.
248 Samozřejmě jsme mluvili o situaci firmy a on mi jasně a otevřeně přímo do očí řekl (myslím,
že člověk to musí nějak pochopit): „Už deset let jsou naše obchody v mínusu.“ A vidím to
250 i sama, že obchody nejdu. Už jsme toho vyzkoušeli tolik, kde by mohl být problém. Zkusili
jsme to s internetem. Přes internet že to bude rychlejší a lepší, jenže... už tam nejsou
252 zákazníci. A při tom, jak teď každý musí šetřit, když je to teď takové, s těmi cenami ropy,
benzínu a tak dále. (...) Protože kde jinde ušetřím než na oblečení, elektronice a podobných

254 věcech? A bude to samozřejmě čím dál horší, jak na tom budou lidi pořád hůř. Protože příjmy,
které člověk má, ve skutečnosti už nestačí! Myslím, že... střední třídu tady už vůbec nemáme.
256 Upřímně řečeno, když má člověk z 1000 eur všechno poplatit, tak už *nezbude* nic, ne tak jako
dřív, kdy si člověk řekl: teď si něco pořídím za vánoční prémii nebo příplatek na dovolenou.
258 S vánoční premii nebo příplatkem na dovolenou se musím postarat o to, abych mohla koupit
topný olej. Aby člověk zaplatil tyhle větší výdaje. A to si mohl dřív občas i něco dopřát. To je
260 teď všechno pryč. Střední třída upadá... a bohatí nenakupují v zásilkovém obchodě. Nebo
snad ano? Rozdíly se zvětšují.

262 Kathrin Schraderová. Kathrin Englertová

Candy M.

264 Candy M. už 36 let pracuje v soukromých službách. Setkáváme se s ní večer poblíž jejího
pracoviště.³ Candy je 47 let a vyrůstala v různých dětských domovech. Po třech letech
266 přestala chodit do školy při dětském domově, protože se jí zdálo, že jí tato škola neskýtá
žádnou perspektivu. V jedenácti letech začala Candy pracovat jako „prostitutka“, protože už
268 nechtěla dál zůstat v domově. Candy během svojí dlouhé kariéry získala zkušenosti z mnoha
prostředí institucionalizované „prostituce“ jako práce v „bordelu“ nebo v „privátu“. Nyní
270 pracuje na ulici bez kuplíře. Podle odhadů tvoří v Německu roční obrat v oblasti sexuální
práce asi 14,5 miliardy euro. Do sexuálních služeb ale nepatří jen sexuální kontakty, ale třeba
272 i to, jak Candy říká, „zajít si někam na jídlo“, když se zákazníci cítí osaměle.

Deregulace a kriminalizace sexuální práce (např. vyhláška o zákazu prostituce na určitých
274 místech⁴) vedou ke zvláště obtížným pracovním poměrům. Většina sexuálních pracovníc
nemá sociální pojištění, chybí pro ně pracovníprávní předpisy a jejich zájmy jsou zastoupeny
276 jen velmi málo. Na této situaci se v Německu nic zásadního nezměnilo ani po zavedení
zákona o prostituci v roce 2002, i když tímto zákonem mělo být dosaženo legalizace sexuální
278 práce a uznání této práce jako výdělečné činnosti s povinností platit sociální pojištění.

Městská část, kde Candy a asi 450 dalších žen pracují jako pouliční prostitutky, je jednou
280 z oblastí, kde je prostituce zakázána. Zákon o prostituci proto na její současnou pracovní
situaci nemá vůbec žádný vliv. Přistěhovalkyně tvoří asi 60 % sexuálních pracovníc.⁵ Stejně
282 jako Candy mnoho z těchto žen žije na hranici chudoby, jsou tedy zpravidla pod příliš velkým

3 Rozhovor proběhl v srpnu 2008.

4 V ČR může podobně jako v Německu vyhlášku zakazující prostituci na určitých místech vydat obec.

5 Přistěhovalkyně navíc čelí rasistickým předsudkům a kvůli svému pobytovému statusu a/nebo tomu, že nemají pracovní povolení, přecházejí do ilegality.

tlakem, než aby se se zákazníky pouštěly
284 do vyjednávání o ceně. Porušení vyhlášky o zákazu
prostituce se stále důsledněji trestá pokutami ve výši
286 50 až 200 eur, vykázáním z dané oblasti nebo
zákazem pobytu. Jako řada jejích kolegyně i Candy
288 bere drogy, aby pro ni pracovní podmínky byly aspoň
trochu snesitelnější. Tím se vystavuje dvojímu riziku
290 potrestání: porušuje nejen vyhlášku o zákazu
prostituce v dané oblasti, ale i zákon o omamných
292 látkách.

Během našeho rozhovoru s Candy je znát, že došlo
294 k výraznému propadu cen. Přesto se většina
sexuálních pracovníků snaží udržet na cenové hladině
296 pěkně na prd, promiňte, že to říkám takhle, je, když se doslechnu, že hodně jich to dělá bez
kondomu. A to ceny sráží dolů. Takových 15 nebo 20 (eur), to je úplně mimo. Dříve to bylo
298 od 50 výš. A taky jsme to dřív všechny dělaly s kondomem. Ale na tohle všechno teď můžeš
zapomenout. (...) A to, co jsem viděla posledních pár dní, s tím už se nedá nic dělat, už
300 mockrát jsem si přála, aby to bylo takový jako dřív. Aby člověk mohl pracovat v rámci
normálních pravidel. A ne jeden den tak, druhý takhle a další zas jinak. Za stejnou cenu, ale
302 jen s kondomem. Některé to dělají bez kondomu, některé za 15, některé jen za 10 a tak.
A na tohle já nemám chuť.“

304 S propadem cen vzrostly nároky zákazníků, aby Candy a její kolegyně pracovaly rizikověji:
Častěji vyžadují sexuální služby prováděné bez kondomu a nebezpečnější sexuální praktiky.
306 Candy a její kolegyně se musí vyrovnávat s problémem, že za nízký výdělek musí riskovat
svoje zdraví a často i život. Kvůli stávající nerovnováze sil mezi zákazníky a sexuálními
308 pracovníci je pro Candy a její kolegyně obtížné domáhat se přijatelné ceny: „Je to
jednoduché, prostě se ceně přizpůsobím. Dobře, jeden z vás nebo dva za mnou přijdete a já
310 vám řeknu: 'Cena je taková. Bez kondomu nejdu.' A když někdo chce bez kondomu, tak je
problém. (...) Když s tím začalo už tolik holek. Podívej se, dám příklad: Tohle jsou drahé
312 holky, tohle jsou nejlacinější holky. Takže, jako chlap, kam půjdeš? K těm nejlacinějším. Proč
by ostatní chodili k ženským, který berou víc, když to můžou mít laciněji. Tak to je. Aspoň
314 na ulici.“

Propad cen je v našem rozhovoru s Candy důležité téma, ke kterému se stále vrací. Propad je
316 hodně problematický, protože bezprostředně narušuje její sebehodnocení, a to v oboru, kde

Kathrin Schraderová

M. A., diplomovaná socioložka a diplomovaná sociální pracovníce; stipendistka Nadace Rosy Luxemburgové v doktorském programu; doktorandka na Technické univerzitě Hamburg-Harburg

Kathrin Englertová

M. A., nar. 1977; vědecká spolupracovnice projektu Německé výzkumné společnosti (DFG) „Transformace státnosti a její důsledky pro interpretační vzor, utváření habitů a vnímání vlastního postavení v práci“ na univerzitě v německém Siegenu.

20 až 30 euro: „Co je teď podle mě

cena je jediným zdrojem společenského uznání. Svým požadavkem „ceny jsou ceny“ tak
318 Candy neodkazuje jen na svou příjmovou situaci, ale především také na tuto stránku ceny.
V cenových požadavcích jsou tak zdůrazněny její snahy získat uznání a respekt, což se odráží
320 v její pracovní etice názorem, že „když už člověk pracuje, musí si sám sebe vážit“. „Při tom,
jak to dělají ony, to ale nejde. Jasně, už jsem s nima se všema párkrát mluvila. Ale asi to jde
322 jedním uchem tam, druhým ven. (...) Ale ony to ne a ne pochopit. A já už to vzdala.“
Na otázku, jestli mezi sexuálními pracovníci funguje nějaká spolupráce, odpovídá Candy
324 záporně: „Ne, ne, ani nedržíme při sobě. Není to jak v erotickém klubu nebo někde v baru
nebo tam, kde teď pracuju, tak to není. Na všechno můžeš zapomenout.“
326 Candy je tak kvůli stále restriktivnějším státním regulacím vystavena rostoucí konkurenci
a silnějšímu tlaku na cenu, což spolu s novými požadavky zákazníků vede k tomu, že její
328 „samostatná činnost“, pouliční prostituce, je nejistá, přináší nízké příjmy a kvůli vnějším
faktorům musí být Candy flexibilnější. To je zřejmé zejména při srovnání s jejími
330 zkušenostmi s prostitucí v „privátu“ a v „bordelu“, kdy měla kuplíře. Tato forma sexuální
práce jde sice často ruku v ruce s vykořisťováním, upíráním práv a se závislostí, nabízí za to
332 ale závazná pravidla, začlenění do komunity a alespoň minimální ochranu.
Postava kuplíře také může vytvořit obraz společného nepřítele, a to může podpořit solidaritu
334 mezi sexuálními pracovníci: „Když jsem pracovala tady, tak ceny seděly. Nejdřív jsem
byla v Crazy-Love a tam byla taky jedna holka... Sedíme a říkáme si, kde ti trotlové vězí,
336 a kouříme cigarety. A pak jsme si nějak všimly, že všichni kunšafti chodí o patro výš. A tak
jsme další dny přemýšlely, co se tam nahoře asi děje, že tam všichni chodí. A pak jsem
338 se zeptala: 'To je tam něco zadarmo, nebo jste ještě nikdy neviděli pokoj?' 'Ale to ne, jenže
tamty dělají za 20 euro. Vy jste pro nás moc drahý.' Když jsem to slyšela, tak jsem holkám
340 řekla: 'Hele, tam nahoře mají jiný program.' (...) A pak jsme šly na pokoj a já řekla: 'Haló, teď
můžete jít zase dolů. Tady program skončil. Řeklo se přece, že ceny budou takový a takový,
342 co to teď máš za ceny?' Holka řekla (...): 'Já pracuju.' A já na to: 'Ty, ty se teď oblečeš a říkám
ti to teď v klidu, říkám to v klidu, jiní to v klidu říkat nebudou, slyšela jsi, obleč se, sbal si
344 věci a ven. Rozumělas?' (...) Poďivej, v erotickém klubu, když měl někdo nějaký problém, tak
jsme se daly dohromady a vyřešily jsme to. (...) A taky tam byla snídaně a oběd, teplý oběd
346 a tak. Byla tam jedna paní, která vařila. Tak je to v pořádku, s nájmem 120 (eur) je člověk
rychle hotový.“
348 Na to, jestli bylo lepší pracovat s kuplířem, se Candy dívá všelijak: „Přijde na to. Je to dobrý,
když máš pasáka, co je v pohodě a co tě nemlátí, ani když moc nevyděláváš. Takový ten můj
350 nebyl, protože chápal, že když je fotbal nebo tak něco, tak se nic neděje, ale fakt nic. No jo,

přece jen jsem přespávala u něj v bytě a tak. A on mi říkával: 'V první řadě si dávej bacha,
352 když se nic neděje, tak hlavně žádnou paniku. Nebudu tě mlátit. Nejsem ten typ, co jako
přijde a tak, to jsou u mě ubožáci. Ty teď bydlíš u mě, a i když nebudeš mít moc, žádný
354 problém. Hlavní je, abys měla vždycky na nájem a tak.' Když jsi, řekněme, v průměru měla
tak devět až deset stovek. Udělalo se to ale rychle, vážně, to musím říct. (...) Byli jsme fakt
356 dobrý pár. Než ho na ulici sejmuli.“

Candy se rozhodla, že bude sama pracovat na ulici, protože už nedokázala vydělat na denní
358 nájem pokoje. Se svým údajně „zahraničním“ zjevem neodpovídala přáním zákazníků a měla
kvůli tomu méně klientů. „Tady nemusíš platit žádný nájem. (...) Co z toho, že jsi v erotickém
360 klubu, musíš toho taky využít. Asi tak 100 euro musíš každý den odevzdat. A když 100 euro
nemáš, nemáš je dneska, ani zítra, ani další dny. Tak co potom, to je pak docela blbý. A pak je
362 lepší odejít.“

Tato „samostatná činnost“ pouliční sexuální pracovnice, kterou si Candy zvolila z nouze,
364 znamená komodifikaci Candyiny pracovní síly. Tím se myslí, že je nyní více závislá na trhu.
Zhoršení pracovních podmínek sexuálních pracovnic je nápadným znakem změn v pracovním
366 světě. Pro Candyin pracovní prostor je charakteristická zostřující se konkurence a čím dál
častější bezohlednost. Projevem této nové nejisté situace jsou právě nízké výdělky a vysoké
368 zdravotní riziko.

Candy nemá žádnou naději, že by se její pracovní podmínky opět zlepšily. Proti nehorázným
370 požadavkům se brání tím, že trvá na svých cenách a na používání kondomu. Obranou této
poslední hranice brání svoji důstojnost a tím svoji osobnost, a také minimální nároky
372 na slušnou práci. Zřejmá je tu i její profesionalita a pracovní etika: „A pak mi taky jedna
holka řekla (...): 'Vždycky to budeš dělat s kondomem, musíš si vždycky dávat bacha. A pak
374 taky ceny musí být vždycky takový, jaký jsme ti řekli. Jinak, když půjdeš dolů, skončíš jako
mrtvola.' Taky jsem to tak vždycky dělala. Vždycky jsem se ptala, jaký jsou ceny. Všichni mi
376 je řekli. Když jsem nová, zeptám se tebe nebo jí tady, jaký jsou ceny. A o to jde, je to hlavně
o respektu, když pracuješ stejně jako ty holky.“

378 Za to, že trvá na ohodnocení svojí práce i sebe sama, platí Candy vysokou cenu v podobě
dlouhého postávání na ulici a výpadků příjmu. Ale radši „čekat a pracovat správně“. „Nechci
380 se taky nechat tak zničit, jak ty holky teď. Teď to dělají bez kondomů. To já nemůžu. Mně by
se to eklovalo. Pomyslela bych si, ježiši, to jsem už úplně vyřízená nebo co. Myslím,
382 že člověk musí mít respekt, když už pracuje, musí sám sebe respektovat. (...) Když už člověk
dělá tuhle práci, zásada číslo jedna je: važ si sama sebe, číslo dvě: kondom, číslo tři: člověk si
384 nesmí nechat nic podsouvat, jinak by si pak s tebou každý mohl dělat, co chce. (...) Jsou

i výjimky, ty řeknou: 'Podívej, mně je teprve 30.' (...) Dobře, to je něco jiného. Ale za 15 nebo
386 za 5 (eur)? To ne. Tohle teda vůbec neuznávám. Já bych teda s nikým kvůli 5 eurům nešla.
Vyjít a sejít schody, to ano, ale ne na pokoj a všechno si svlíkat, nebo si všechno svlíkat za 15.
388 Ne, to už bys byla jako ta mrtvola.“

Protože nemá žádnou jinou alternativu chodí Candy, stejně jako mnoho jiných lidí, i přes
390 zhoršené pracovní podmínky dál do práce, na kterou je zvyklá. Candy využívá svoje omezené
možnosti volby a organizuje si velice složitý a těžký život. Na otázku, jestli má nějaké přání,
392 odpovídá: „Ano, letenku směr Jamajka.“

2 EXTRATEXTOVÉ FAKTORY

Nejprve se zaměřím na extratextové faktory. Mezi tyto faktory patří: odesílatel, záměr, příjemce, médium, místo, čas, motiv, funkce.

2.1 Odesílatel

Předlohou pro knihu, a tedy i pro články, bylo dílo Pierra Bourdieua *Elend der Welt (Bída světa)* z roku 1997, ve kterém se 50 sociologů snažilo podat svědectví o pracovním světě v době přelomových změn. Tvorbu knihy, z které jsem vybrala články k překladu, řídili hlavně profesor sociologie Franz Schultheis, doktor sociologie Michael Gemperle z univerzity v St. Gallenu a Dr. Berthold Vogel z Institutu pro sociální výzkum v Hamburku. Jednotlivé rozhovory sepsala vždy dvojice vědců. V českém prostředí by odesílatelem byl časopis Respekt a producentem překladatel.

2.2 Záměr

Autoři chtějí podat obraz různorodosti zaměstnanecké i samostatné práce v době současných změn. Snaží se zmapovat různé druhy výdělečné činnosti a problémy, se kterými se lidé v práci potýkají. I v překládaných částech se jedná o tři rozdílné osudy lidí z různých částí německy mluvících evropských zemí. Společné všem je to, že nějakým způsobem patří mezi poměrně zranitelné skupiny lidí, kteří jsou víceméně závislí na tom, co dělají, a těžko by si nacházeli uplatnění někde jinde. I český čtenář by se pravděpodobně dokázal s těmito lidmi ztotožnit a vžít se do jejich situace a možná by byl i překvapen, že i Němci nebo Rakušané řeší takové pracovní problémy, jaké jsou uvedeny v textu.

2.3 Příjemce

Knihy je určena široké veřejnosti. Měla by být tedy srozumitelná i člověku, který nemá třeba sociologické vzdělání, ale samozřejmě se očekává alespoň všeobecný přehled. Příjemci jsou přizpůsobeny i intratextové faktory.

2.4 Médium, místo, čas

Text nejprve vyšel jako součást knihy v roce 2010 a v roce 2011 se čtyři příběhy z knihy objevily v časopise *Aus Politik und Zeitgeschichte*. Při překladu jsem vycházela z vydání v časopise, kde vybrané části knihy byly vydány jako samostatný článek. Jako samostatný

článek by se tedy mohl text objevit i v českém časopise, i když pro potřeby bakalářské práce jsem jednu ze čtyř částí původního článku vynechala, aby text nebyl příliš dlouhý. Vzhledem k tomu, že jednotlivé části na sebe nenavazují, nepůsobí to žádné potíže.

2.5 Motiv a funkce

Motiv a funkce se v podstatě překrývají se záměrem. Cílem textu je čtenáře informovat, podat mu různorodá svědectví lidí z rozličných pracovních odvětví a z různých oblastí a v ideálním případě takového čtenáře přivést k zamyšlení nad touto problematikou. Text by mu měl dopomoci k tomu, aby si uvědomil, jak je současná situace v pracovním světě rozmanitá a složitá. Také mu může zprostředkovat autentické zkušenosti lidí z pracovní oblasti, se kterou čtenář sám zkušenosti nemá. A protože vydání celého časopisu, kde se text objevil, měl podtitul „humanizace práce“, upozorňuje text i na problémy, kterým lidé, hlavně ti s nižší kvalifikací, čelí. Pro českého čtenáře překlad navíc zprostředkovává pohled ze sousedních zemí, o kterých se lidé u nás většinou domnívají, že tam jsou pracovní podmínky lepší než v České republice. Na základě překladu se tak dozví, že ani tam není situace vždy ideální.

3 INTRATEXTOVÉ FAKTORY

Dále přejdu k intratextovým faktorům, mezi ně patří: téma, obsah, presupozice, kompozice, neverbální prvky, lexikální a syntaktická struktura a suprasegmentální rysy. Zaměřím se hlavně na faktory, které jsou pro vybrané texty relevantní v tom, že nějakým výraznějším způsobem ovlivní výsledný překlad.

3.1 Téma

Hlavní téma knihy, ze které články pocházejí, je vliv práce na náš život a to, jak se v důsledku různých faktorů změnil náš pracovní svět. Nesnaží se ale o studii, která by podávala obraz například o celkové situaci na pracovním trhu, ale skládá mozaiku z individuálních zkušeností konkrétních lidí. Tím je zdůrazněno to, že práce tvoří důležitou součást našich životů a její podoba do značné míry určuje i kvalitu života lidí. Místo abychom se dozvěděli třeba, kolik kvalifikovaných dělníků přišlo v NDR o práci po pádu komunistického režimu, dozvíme se o osudu jednoho konkrétního dělníka, který toto období prožil, o práci sice nepřišel, ale přesto vnímá změny negativně.

3.2 Obsah

Překládané texty tvoří okomentované rozhovory se třemi lidmi. Rozhovory se týkají jejich práce a to, s jakými změnami se museli v poslední době vyrovnat. První je příběh pana Volkerta, což je člověk, který celý život pracoval v jednom podniku jako stavební zámečnick. Nastoupil jako učeň ještě v době NDR a přečkal i změny, kterými podnik prošel po přechodu na tržní hospodářství. Nyní pan Volkert již uvažuje o odchodu do alespoň částečného důchodu. Druhý je příběh paní Polzové, vyučené prodavačce z Rakouska, která se ale tomuto oboru nikdy nevěnovala. Musela se starat o nemocné rodiče a pracovala jako dělnice ve skladu velké zásilkové firmy. Paní Polzová by nyní po smrti rodičů chtěla začít dělat něco jiného, kde by si vydělala více peněz, ale neví, jak začít, když nemá žádné jiné zkušenosti. Zůstává tedy dál v práci, která ji neuspokojuje. Práce jí ani nenabízí žádnou jistotu, protože firma se může přesunout dál na východ, kde bude mít levější provoz. Poslední je příběh pouliční prostitutky Candy M. Vyrůstala v dětském domově, nic než prostituci nikdy nedělala a je to pro ni jediný způsob obživy. S přibývajícím věkem a rostoucí „konkurencí“ dívek ze zahraničí, které jsou ochotné provádět i rizikové sexuální aktivity za nízké ceny, je pro ni stále těžší se uživit.

3.3 Presupozice

Přestože články psali většinou lidé vzdělaní v oboru sociologie nebo jiných příbuzných společenských vědách, jsou přístupné a srozumitelné i široké veřejnosti. Většinu textu také tvoří rozhovory s lidmi s nižším vzděláním a jsou tedy spíše hovorové. Pro českého čtenáře může být problém jen v některých reáliích německy mluvících zemí. Jde třeba o vyhlášky týkající se prostituce. To lze ale vyřešit již při překladu opsáním německého výrazu českými obecnějšími pojmy, které zachovávají přibližně stejný obsah (např. překlad *Sperrgebiet* jako *oblast, kde je zakázána prostituce*). Žádné zásadní obtíže týkající se rozdílných presupozic českého a německého (příp. rakouského) čtenáře se ale v textu nevyskytují. Problematiku přechodu z plánovaného na tržní hospodářství a jeho dopad na dělnické profese zde lidé znají stejně jako lidé v NDR. Nízká kvalifikace a obava ze ztráty zaměstnání kvůli přesunu firmy na levnější východ není ani lidem v České republice cizí. A prostituce, obzvláště u žen, které vyrostly v dětském domově, se vyskytuje i u nás a přináší těmto ženám zřejmě podobné životní obtíže.

3.4 Kompozice

Každou ze tří částí psala vždy dvojice autorů, a kompozice se tak do určité míry liší. Odlišuje se hlavně část o paní Polzové. Texty jsou rozdělené do odstavců, kde se prolíná komentář s přímou řečí. U pana Volkerta a Candy M. je přímá řeč zakomponovaná přímo do textu a otázky nejsou uvedené přímo, ale vyplývají z okolního komentáře. Jsou tedy pouze implicitně obsažené. U paní Polzové je vedle komentáře i přepis rozhovoru, včetně explicitně uvedených otázek. Kompozici v překladu není nutné nějak měnit nebo upravovat.

3.5 Neverbální prvky

Jedná se sice o čistý text bez obrázků, ale jsou zde použity některé specifické neverbální prvky. Je to hlavně grafické odlišení nadpisu, prvního písmene na začátku každého textu a vložené „rámečky“, které obsahují základní informace o autorech. Jedná se ovšem o grafickou úpravu používanou v časopise, ve kterém články vyšly. V jiném časopise by byly upraveny zase jinak. Není třeba tuto grafickou podobu důsledně dodržet i v překladu, protože konečná verze by záležela na redakci časopisu, kde by články vyšly česky.

3.6 Lexikální a syntaktická struktura

U komentářů je syntaktická stránka poměrně standardní a při překladu tak nenarazíme

na velké obtíže. Případné syntaktické změny, které je nutné při překladu provést, vyplývají z rozdílností obou jazyků. U přímých řečí je už situace složitější, protože je zachována syntax ne zcela připravené mluvené řeči. Tyto promluvy tak nejsou někdy zcela srozumitelné a často neodpovídají standardní podobě jazyka. Zde je tedy potřeba se při překládání rozhodnout, jestli a do jaké míry zachovat „mluvnost“ této části textu. Zde jsem se rozhodla zachovat hovorovost spíše pomocí lexikálních nebo morfologických prostředků (hovorových až nespisovných výrazů, resp. koncovek), ale jinak jsem přímé řeči trochu upravila, aby byly bez problémů srozumitelné. Podrobněji se k překladu přímých řečí ještě vyjádřím v následující kapitole.

Co se lexikální stránky týká, už jsem zmiňovala hovorové výrazy u přepisu promluv. Ty jsem se snažila co nejvíce zachovat, protože v přímé řeči jsou přijatelné i v češtině. V komentáři (ale i v přímé řeči) se pak objevovaly vedle neutrálních výrazů i výrazy z dané pracovní oblasti, ve které se pohyboval každý z třech lidí, o kterých text pojednává. U pana Volkerta jsem tak musela řešit překlad slov jako *Stahlbauschlossler*, *Schwerlastgeräte*, *volkseigener Betrieb*, *Altersteilzeit*. U paní Polzové šlo o výrazy jako *Handelskauffrau*, *Retourenstelle*, *Paketzusteller*, *Leiharbeiter*, *Leihfirma*. A u Candy M. jsem se zase musela zabývat překladem slov jako *Zuhälter*, *Prostitutionsgesetz*, *Sperrgebiet*, *Freier*, *Eros-Center*, *Prekarisierung*, *Kommodifizierung*. Několikrát se v textu objevila i anglická slova psaná kurzívou. Specifickým rysem němčiny je častý výskyt složenin. Ty se z větší části musí do češtiny přeložit buď víceslovným výrazem, nebo opsat třeba pomocí vedlejší věty. Toto všechno už spadá pod překladatelské problémy a bude to předmětem následující kapitoly.

3.7 Suprasegmentální rysy

V textech autoři poměrně často využívají interpunkci, nejen její základní funkci v každé větě, ale využívají ji i dalšími způsoby. Tři tečky v závorce označují vynechání části výpovědi. Uvozovky kromě přímé řeči a citace označují i nezvyklá spojení, použitá trochu jako nadsázka (např. „*selbständige*“ *Tätigkeit* pro označení prostitute). Kurzívou jsou zase psány otázky nebo také anglické pojmy. Většinu z těchto rysů můžeme zachovat i v českém překladu. Jen u anglických pojmů jsem se jednou rozhodla raději pro překlad do češtiny bez grafického odlišení, protože si nejsem jistá, nakolik by dané slovo bylo srozumitelné českému čtenáři (konkrétně šlo o slovo *unsafes*).

4 PŘEKLADATELSKÉ PROBLÉMY

4.1 Rozčlenění problémů

Hlavní problémy, se kterými jsem se při překladu potýkala, se dají rozdělit na tři skupiny. První z nich je překlad výrazů z určitých pracovních odvětví a některých reálií, druhou je překlad přímých řečí a do třetí skupiny jsem zahrнула všechny ostatní problémy včetně problematiky překladu nadpisu. Každá z těchto skupin je pak rozdělena ještě na několik podskupin.

4.2 Překlad reálií a výrazů z pracovní oblasti

4.2.1 Pan Volkert

V pasáži o panu Volkertovi jsem musela najít vhodné ekvivalenty z oblasti, která se týká práce ve strojírenském podniku a částečně i pracovněprávních záležitostí. Již název profese pana Volkerta nebylo možné přeložit doslovně jen za pomoci běžného slovníku. Výrazu *Stahlbauschlosser* odpovídá v češtině spojení *stavební zámečnick*. Správnost tohoto překladu jsem si ověřila i ve slovníku *Multilingual dictionary of the gas industry*. Na první pohled se totiž může zdát, že český výraz je ochuzen o „ocel“, ale český úzus je v označení tohoto povolání částečně odlišný od německého. Naproti tomu u výrazu *Schwerlastgeräte* podobně ustálený překlad nenalezneme, a je tedy možné přistoupit k překladu zvolením obecných pojmů, které dohromady mají stejný nebo velice podobný význam. Zde jsem konkrétně zvolila překlad *zařízení pro těžké náklady*.

To jsou tedy dva základní způsoby překladu u problematických výrazů: buď nalézt ustálený český ekvivalent, nebo, pokud takový ekvivalent neexistuje, výraz přeložit tak, abychom zachovali co možná nejpřesněji stejný význam. První způsob bylo možné použít méně často. Například ještě u spojení *volkseigener Betrieb*. V socialistickém Československu se pro podobné organizace používalo označení *národní podnik*. Nebo výrazu *Taktstraße* odpovídá v češtině spojení *výrobní linka*. Častější byl ale druhý způsob. Například u slov jako *Arbeiterethos/pracovní morálka*, *Erfahrungsschatz/bohaté pracovní zkušenosti* nebo *Facharbeiterstolz/profesionální hrdost* je možnost vlastního překladu dána absencí nějakého ustáleného řešení. Pak zde ale byly i případy, kdy bylo třeba zvolit vlastní překlad pro něco, co v českém prostředí neznáme, a chybí nám tedy jakýkoliv český ekvivalent. U pana Volkerta šlo hlavně o výraz *Altersteilzeit*. Jde o stav, kdy člověk částečně pracuje a částečně je již

v důchodu. Je to tedy něco, co v České republice zatím nemáme, ale v jednom formuláři⁶ jsem našla překlad *preddůchodový částečný úvazek*. Pravděpodobně nepůjde o zcela ustálené české spojení, proto jsem nepoužila zcela stejnou formulaci. Vyjádření typu *půjdu do preddůchodového částečného úvazku* nebo něco podobného zní dost šroubovaně. Vlastní překlad jsem si tedy trochu přizpůsobila (viz. řádky 54 a 57).

4.2.2 Paní Polzová

V další části o paní Polzové narazíme zase na výrazy týkající se skladu, zásilkového obchodu nebo pracovněprávních vztahů. Českým ekvivalentem *Versandhaus* je tak *zásilkový obchod*, pro *Packetzusteller* se zase v češtině vžil název *zásilková služba* a pro *Verteilerzentrum* se v češtině užívá spojení *distribuční centrum*. Pro *Retourenstelle*, kde pracovala paní Polzová, jsem zvolila překlad *oddělení vratek*, protože tak se takovému oddělení říkalo i ve firmě, kde jsem sama pracovala. Výrazy *Minusstunden* a *Überstunden* jsem také na základě vlastních zkušeností z práce přeložila jako *nedočasy* a *přesčasy*. Pracovněprávních vztahů se týká pojem *Leiharbeiter*, což je pracovník, který má pracovní smlouvu u nějaké firmy, ta ho ale „půjčuje“ na práci u jiné firmy⁷. U nás se takovým lidem říká agenturní zaměstnanci/pracovníci. Takový zaměstnanec je většinou placen podle počtu skutečně odpracovaných hodin a nedostává od firmy, která si ho najímá, žádné benefity, nemá nárok ani na dovolenou. Tyto informace jsou v textu také uvedeny a je tedy zřejmé, že obsahově si *Leiharbeiter* a *agenturní zaměstnanec* z velké části odpovídají. *Leihfirma* je pak česky *pracovní agentura*. Otázkou také je, jak překládat výrazy *Mitarbeiter/in* a *Beschäftigte*, které se v textu vyskytují několikrát. Vzhledem k tomu, že nejde o právní nebo jinak odborný text, jsou zde tyto dva výrazy zaměňovány jako synonymní. V češtině jim odpovídá: pracovník a zaměstnanec, přičemž zaměstnanec je pojem užívaný v pracovním právu, ale v běžném projevu se tato slova mohou zaměňovat. V němčině je ale slovo *Beschäftigte* v množném čísle genderově neutrální, v češtině není genderově neutrální ani jeden z výrazů. Pokud je tedy v originále vždy doplněn i ženský tvar slova, měly bychom tento rys zachovat i v překladu. Záleží samozřejmě i na redakci časopisu, kde články vyjdou. Pokud by trvali na tom, že stačí jeden tvar (tedy *zaměstnanci/pracovníci*), musel by se text ještě dodatečně upravit.

4.2.3 Candy M.

V posledním úseku textu jsem narazila na výrazy z oblasti prostituce, včetně právní úpravy

6 Beitrittserklärung auf tschechisch | verdi.de [online]

7 Definition: Leiharbeitsverhältnis / Leiharbeitnehmer | Wirtschaftslexikon Gabler [online]

této problematiky. Pojem *Zuhälter* má v češtině dva možné ekvivalenty: *kuplíř* nebo *pasák*. V němčině stejné slovo užívá novinářka i sama prostitutka ve svých promluvách. V češtině mají oba výrazy jiné stylistické zařazení. Prostitutka by s největší pravděpodobností mluvila o *pasákovi*, protože to je výraz spíše hovorový a užívaný v běžné řeči. Naproti tomu ve zpravodajství se téměř výhradně setkáme s pojmem *kuplíř*. I když možná toto slovo již působí trochu zastarale, tak i v českém právu najdeme trestný čin kuplířství. Zřejmě právě proto ho užívají i novináři. Německé právo zase zná pojem *Zuhälterei*, ale slovo *Zuhälter* je natolik neutrální, že ho používá i sama prostitutka. Proto jsem se v češtině rozhodla použít oba výrazy. Tam, kde je slovo *Zuhälter* obsaženo v přímé řeči, jsem ho přeložila jako *pasák*. Tam, kde ho užívají autorky článku, jsem použila české slovo *kuplíř*. Výraz *Freier* jsem přeložila jako *zákazník*, což je obecnější pojem, který jsem použila i při překladu německého slova *Kunde*, ale v češtině nemáme moc na výběr. Existuje sice třeba slovo *kunšaft* (příp. *kunčoft*, *kunšoft*), ale to už by do textu stylisticky nezapadalo. Tento výraz jsem si mohla dovolit pouze v přímé řeči. Místo *zákazníka* by bylo možné použít ještě *klient*, což zní ale v tomto kontextu možná až příliš honosně. Podobně je třeba zvolit vhodné české ekvivalenty různých typů prostituce: *Appartementprostitution* jsem tak přeložila jako *prostituce v privátu*, *Bordellprostitution* jako *prostituce v nevěstinci*, případně v přímé řeči nebo v uvozovkách lze užít i hovorový „*bordel*“. Tyto výrazy se běžně používají v českém zpravodajství. Pro *Eros-Center* jsem zvolila výraz *erotický klub*. *Noční klub* je možná ještě běžnější, ale i v němčině se používá označení *Night Club*, takže použitím výrazu *noční klub* by mohlo dojít k nechtěnému posunu významu, protože i když jsou oba výrazy částečně zaměnitelné, *noční klub* má o něco širší význam. Zákony a vyhlášky bylo třeba přeložit spíše obecně, aby byl hlavně vyjádřen jejich obsah. Proto jsem *Prostitutionsgesetz* přeložila jako *zákon o prostituci* a *Sperrgebietverordnung* jako *vyhláška o o zákazu prostituce na určitých místech*. U zákona o prostituci jsem vynechala německou zkratku, protože to je něco, co pro českého čtenáře nebude příliš relevantní. Něco jiného jsou zavedené zkratky organizací, ale v tomto případě není dle mého názoru třeba zkratku uvádět.

V části o Candy se také vyskytla dvě poměrně neobvyklá slova: *Prekarisierung* a *Kommodifizierung*. První pojem by se dal doslova přeložit jako *prekarizace*, ale vzhledem k tomu, že není v textu dále vysvětlen, rozhodla jsem se opsat jeho význam, tak aby byl srozumitelný. Konkrétně jsem napsala, že *činnost...je nejistá a přináší nízké příjmy*, což

zhruba vyjadřuje význam slova prekarizace⁸. U druhého výrazu jsem použila český ekvivalent *komodifikce*, protože je následně v té samé větě i vysvětlen význam, proto bude pro čtenáře jistě srozumitelný.

4.3 Překlad dialogů

4.3.1 Míra hovorovosti/nespisovnosti v dialozích

Podle *Stylistiky pro žurnalisty* (s. 191) se má novinář snažit, aby přepsané dialogy zněly pokud možno přirozeně, zároveň je ale nutná určitá stylizace, aby se dobře četly a byly srozumitelné. Proto pak tyto dialogy čtenáři často vnímají jako ne moc přirozené a připomínají jim spíše psaný projev než mluvené slovo. I v překladu jsem se tedy snažila zachovat alespoň částečnou hovorovost, ale stylizaci se zcela vyhnout nelze. Dialogy v originále někdy zachovávají mluvenost až do té míry, že jsou obtížně srozumitelné. Tomu bych se v překladu měla vyhnout.

Jedním ze znaků mluvenosti jsou hovorová slova, příp. hovorové až nespisovné tvary slov. V češtině je poměrně velký rozdíl například mezi spisovnými a nespisovnými koncovkami. Kvůli větší autenticitě přímých řečí jsem někde užívala tvary z obecné češtiny, českého interdialektu. Třeba užití *-ej* místo *-ý* u adjektiv v mužském rodě do tohoto publicistického textu podle mě nepatří, působilo by možná až moc nespisovně. Na druhou stranu užití nespisovné koncovky u některých adjektiv v množném čísle nebo ve středním rodě je podle mě přijatelnější (např. na řádcích 18, 19, 36, 53), hlavně tam, kde jde o protiklad *ý/í* (naprogramovaný/ naprogramování). Volila jsem také různý stupeň nespisovnosti o různých lidí. Pan Volkert, stavební zámečnick, tak mluví trochu méně spisovně, než paní Polzová, která se angažuje v podnikových odborech a je tak zřejmě zvyklá na různá oficiální jednání. Candy M., pouliční prostitutka, bude zase mluvit spíše nespisovněji než předešlí dva. Užití pouze některých nespisovných tvarů se může zdát nekonzistentní, ale v mluvené řeči je to tak, že některé tvary se cítí jako více nespisovné než jiné, a proto se dá očekávat, že lidé, se kterými byly rozhovory vedeny, se snažili svoji mluvu sami do určité míry upravit a mluvit spisovněji. Protože na to ale nejsou zvyklí a během delšího rozhovoru vše „neuhlídají“, je pravděpodobné, že by se vyhnuli hlavně tvarům, které působí nejvíce nespisovně. Při přepisu by bylo možné sice rozhovor upravit do spisovné podoby, ale pak by na čtenáře nejspíš působil moc strojeně. Pokud budou zachovány alespoň některé hovorové nebo nespisovné

8 V době pracující chudoby | č. 11 | 2012 | archiv - A2 – zvíře nikdy nespí [online]

tvary, bude to působit přirozeněji. Jde vlastně o to, nalézt určitou rovnováhu mezi autenticitou a stylizací. Při překladu přímých řečí jsem se nesnažila za každou cenu zachovat mluvnost vždy na stejné místě, kde byla v originále. Spíše jsem hovorové a nespisovné prvky rozložila do celého textu, tak aby se celková promluva u každého ze zpovídáných nesla ve stejném duchu a působila konzistentně.

4.3.2 Konkrétní příklady hovorovosti/nespisovnosti v přeložených dialozích

Nyní budu na konkrétních příkladech demonstrovat, jak jsem při překladu dialogu postupovala a jaké výrazy jsem volila. U ukazovacích zájmen jsem místo *toto, tento, tato, takto* apod. užívala *tohle tenhle, tahle, takhle* apod. (řádek 16, 19, 28, 86, 87, 89 atd.). Místo *stále* jsem dávala přednost hovorovějšímu příslovci *pořád* (řádky 29, 30, 92, 169 atd.). Místo *vždy* jsem upřednostnila *vždycky* (řádky 36, 98, 117, 125 atd.) a místo *lidé* jsem vybrala tvar *lidi* (řádek 88, 95, 169, 182, 225 atd.), resp. místo *Číňané Číňani* (řádek 45). U sedmého pádu množného čísla jsem místo *-i* psala nespisovnou koncovku *-a* (řádek 70, 74, 125, 321 atd.). Ale třeba tvary sloves jsem psala většinou spisovně, protože slovesa se obvykle píšou ve spisovné formě, i když se koncovky (např. *řikají*) někdy při výslovnosti polykají nebo se zkracuje délka samohlásky, případně se nevyslovuje počáteční *j* u tvarů slovesa *být*. Výjimkou byly některé tvary 3. osoby množného čísla, například na řádcích 95 a 96 *žijou* místo *žijí*) nebo u první osoby jednotného čísla (na řádku 325 *pracuju* místo *pracuji*), kde spisovné koncovky *i/í* působí až trochu knižně a v běžné mluvě jsou na ústupu. Podobně i místo slovesa *svlékat* jsem použila nespisovné *svlíkat* (řádek 387).

Nevyhýbala jsem se ani typickým slovním vycpávkám jako *vlastně* (řádek 22, 93, 116, 169) nebo *prostě* (řádek 20, 81, 126, 178, 180, 186, 210, 233, 234 atd.). Samozřejmě ne vždy byla tato slova užitá jako pouhá vycpávka, ale obzvláště u slova *prostě* byla jeho frekvence vyšší, než bylo nutné. Ponechala jsem tuto vyšší frekvenci, protože projev pak působí méně stylizovaně. Opakování slov se v přímých řečech vůbec vyskytovalo častěji, než by bylo ze stylistického hlediska žádoucí, ale u mluvených nepřipravených projevů je to běžné.

Také se v přímé řeči objevilo několik ustálených obrátů. Některé jsem přímo přeložila z němčiny, protože jsou v němčině i v češtině prakticky stejné: *páté kolo u vozu* (řádek 116), *shodit ze stolu* (řádek 204). Někde jsem se českým obratem snažila vyjádřit expresivitu promluvy: *člověk se div nepřetrhne* místo *da muss man hetzen* (řádek 47).

Na mlúvenost odkazují i další výrazy jako *krapet* (řádek 34), *strašně* (řádek 67), *audina* (řádek 77), *obchodák* (řádek 87), *kuť* (řádek 92), *to jo* (řádek 99), *hrozně* (řádek 171), *komplet* (řádek 212), *pěkně na prd* (řádek 296), *mockrát* (řádek 300), *ženský* (řádek 313), *trotlové* (řádek 335), *kunšafti* (řádek 336), *dávat bacha* (řádek 351), *sejmout* (řádek 356), *blbý* (řádek 361) nebo *eklovat* (řádek 381).

Část s Candy je asi nejexpresivnější. Někdy jsem musela expresivitu trochu zmírnit a jinde jsem místo toho nahradila zase neutrální výraz. Když jsem německé *total scheiße* přeložila jako *pěkně na prd* (řádek 296), jde do určité míry o zjemnění. Na druhou stranu jsem ale neutrální německé slovo *umbringen (zabít)* nahradila expresivnějším *sejmout* (řádek 356). Tento přístup odpovídá tomu, co jsem již zmiňovala, tedy že jsem k promluvám přistupovala jako k celku a usilovala jsem o to, aby na českého čtenáře působily obdobně jako na německého. A k tomu není nutné, aby u každého jednoho výrazu byla zachována míra expresivity a další vlastnosti, ale spíše aby byl podobný celkový dojem. Proto jsem na jednu stranu sice překládala jednotlivé části většinou po větách, ale přihlížela jsem k celému textu a případné oslabení v některé části textu jsem kompenzovala na jiném místě.

4.4 Další překladatelské problémy

4.4.1 Medailonky autorů

Jedním z problémů, které se prolínaly celým textem, byl překlad krátkých medailonků autorů v rámečcích. Akademické tituly jsem ponechala stejné, protože jsou součástí jména a není vhodné přiřazovat někomu český akademický titul, pokud dotyčný má titul z Německa (Rakouska, Švýcarska). Funkce, pracovní zařazení a názvy projektů již bylo třeba přeložit nejbližším českým ekvivalentem. U názvu společnosti jsem ponechala originální znění a přidala překlad do závorky, jinde jsem ponechala jen německou zkratku a přidala český název. Přesnou adresu pracovišť a emailový kontakt jsem úplně vynechala, protože se domnívám, že taková informace není pro českého čtenáře relevantní. Naopak jsem přidala k názvu města zpřesňující adjektivum (německý, švýcarský). Pokud by některý z čtenářů snad měl zájem někoho z autorů kontaktovat, může si na základě jména a místa působiště informace na internetu bez problémů dohledat.

4.4.2 Složeniny

Dalším problémem jsou složeniny, tedy jazykový jev pro němčinu charakteristický. Složeniny jsem musela téměř vždy překládat víceslovně. Příkladem jsou třeba již uvedená slova

Stahlbauschlosser (stavební zámečník), *Schwerlastgeräte* (zařízení pro těžké náklady) nebo *Taktstraße* (výrobní linka). Většina těchto složenin se mohla přeložit právě nějakým českým slovním spojením. Některé ale bylo třeba více vysvětlit a nějakou informaci ještě přidat, například *Stückzahlvorgaben* jsem tak přeložila jako *normy pro počet zpracovaných kusů*. Obdobně německou reálii *Sperrgebietverordnung* bylo třeba přeložit tak, aby byl vysvětlen význam, tedy jako *vyhláška o zákazu prostituce na určitých místech*.

4.4.3 Anglické výrazy

Bylo třeba se zabývat i překladem anglických slov uvedených v originálním textu kurzívou. Kurzívu jsem v češtině ponechala všude tam, kde jsem ponechala i anglickou verzi slova. Bylo třeba přistupovat ke každému anglickému slovu případ od případu. U prvního spojení, *hidden champions*, jsem zachovala anglickou verzi, ale přidala i vysvětlující český překlad, protože i ten se v češtině používá. Další slovo *outsourcing* jsem jen přepsala s malým písmenem, protože český ekvivalent pro tento výraz se nepoužívá a *outsourcing* zdomácněl i u nás. *Burn-out* má český ekvivalent *vyhoření*, ale vzhledem k tomu, že paní Polzová ho užívá trochu ironicky jako slovo pro lidi z vyšších kruhů, ponechala jsem anglický výraz, se kterým se můžeme setkat i v češtině a který zní odborněji než *vyhoření*. Výraz *unsafes* jsem se ale rozhodla přeložit, protože v češtině se takto nepoužívá a navíc hrozí, že by nemusel být pro čtenáře srozumitelný.

4.4.4 Překlad názvu článku

Specifický problém představuje vždy název překládaného díla. Článek, který jsem překládala měl název *Ein halbes Leben. Vier Kurzporträts aus einer Arbeitswelt im Umbruch*. Jednalo se o úryvek z knihy *Ein halbes Leben. Biografische Zeugnisse aus einer Arbeitswelt im Umbruch*. Vzhledem k tomu, že jsem nepřekládala celý článek, ale jen část, zvolila jsem v češtině název, který je kompromisem mezi názvem knihy a článku. Pochopitelně jsem nemohla použít v názvu *čtyři krátké portréty*, když jsem překládala jen tři části. Výsledný název je tedy *Poloviční život: Krátká svědectví z pracovního prostředí v období přelomových změn*.

Ještě bych se chtěla zastavit u první části názvu. Po přečtení článku jsem zvolila název *Poloviční život*. V článku byly totiž příběhy lidí, kteří ve své práci nebyli příliš spokojeni a byla pro ně spíše nutností. Kvůli práci, která zabírá polovinu života, tak je jejich život vlastně

poloviční, protože ho musí věnovat něčemu, co je příliš netěší. Na stránkách nakladatelství jsem pak narazila na článek, ze kterého vyplývá, že u názvu knihy měli autoři na mysli spíše *polovinu života*⁹. Přesto jsem nakonec zůstala u prvního překladu, protože si nemyslím, že by byl v rozporu s obsahem a celkovým vyzněním překládaného textu. Naopak se domnívám, že název *poloviční život* lépe vystihuje celkově ne moc příznivou životní situaci lidí, o kterých články pojednávají.

⁹ Bücher :: UVK. Franz Schultheis, Berthold Vogel, Michael Gemperle (Hg.), Ein halbes Leben. Biografische Zeugnisse aus einer Arbeitswelt im Umbruch [online].

5 PŘEKLADATELSKÉ POSUNY

5.1 Typy posunů

Při překládání textu postupujeme tak, jak uvádí Levý (1963, str. 53): nejprve pochopení textu, pak interpretace a nakonec přestyilizace a vytvoření textu překladu. U tohoto textu nejčastěji probíhala přestyilizace po větách, samozřejmě s přihlédnutím k textu jako celku. Při přestyilizaci nutně dochází k určitým posunům. Přehled posunů uvádí Edita Gromová v knize *Úvod do translologie* (2009, str. 56-69) a vychází při tom hlavně z díla Antona Popoviče. Rozlišuje konstitutivní posuny, které jsou dané objektivními příčinami, a individuální posuny, pro které se překladatel rozhoduje sám na základě vlastního uvážení. V překládaných textech došlo hlavně ke konstitutivním posunům způsobeným rozdíly v gramatice a také k některým tematickým posunům, ty jsou na rozhraní mezi posuny konstitutivními a individuálními. Jiří Levý zase rozlišuje tyto posuny nebo také tendence: generalizaci, intelektualizaci, intenzifikaci a nivelizaci (1963, str. 137-153). Některé z nich uvedu v poslední části.

5.2 Konstitutivní posuny

Pokud jde o konstitutivní posuny, k těm dochází často a jsou nevyhnutelné, pokud má překlad působit na cílového čtenáře přirozeně. Výsledkem překladu, který by nerespektoval odlišnou gramatiku a způsoby vyjadřování mezi výchozím a cílovým jazykem, by byl text obtížně srozumitelný a působil by na čtenáře cize a nepřirozeně. Tento posun je nutný pro zachování jazykových a/nebo stylistických norem daného jazyka. Uvedu tedy pouze několik typických příkladů, kde ke konstitutivnímu posunu došlo.

Například při nadbytku vedlejších vět působí český text „hutněji“ a ze stylistického hlediska je vhodné ho trochu rozvolnit převedením podřadných souvětí na souvětí souřadné tam, kde je to možné a nemění se význam: *Je to docela složitá práce a často se podceňuje...* (řádek 26) místo *Es ist eine anspruchsvolle Arbeit, deren Anforderungen oft unterschätzt werden...*

Dalším příkladem je převedení nominálního vyjádření na verbální vyjádření ve formě věty vedlejší. Velká nominalizace není ze stylistického hlediska žádoucí a vyskytuje se často třeba v administrativním stylu, který je tak díky tomu někdy i obtížně srozumitelný: *...i přes to, že se začátkem 90.let několikrát hromadně propouštělo...* (řádek 32) místo *trotz der mehrfachen Entlassungswellen in den frühen 1990er Jahren...*

Jinde zase bylo vhodné použít jiný slovesný tvar. Například na řádce 34 jsem použila ve větě

Protože i mě mohli propustit oznamovací způsob, ačkoliv v originále byl minulý kondicionál: ...ich hätte auch mit entlassen werden können... Minulý kondicionál sice v češtině také existuje, ale příliš často se neužívá a v mluvené řeči zcela minimálně (a zde šlo o přímou řeč). Navíc jsem pasivum nahradila aktivem, aby přímá řeč působila přirozeněji.

Úprava časů a slovesných způsobů je vůbec jedním z častých konstitutivních posunů, protože čeština si vystačí se třemi časy (budoucím, přítomným a minulým) a případné relace mezi nimi vyjadřuje lexikálně, případně použitím určitého druhu vedlejší věty, nebo prostě časové vztahy vyplynou z kontextu. Němčina naproti tomu může využít až dva minulé časy (préteritum a perfektum) a dva budoucí časy (futurum I a II). Slovesný způsob oznamovací a rozkazovací jsou v obou jazycích stejné. Jak jsem ale uvedla, liší se třeba frekvence užití podmiňovacího způsobu minulého. Němčina ale místo podmiňovacího způsobu, který máme v češtině, vyčleňuje konjunktiv (I a II).¹⁰ Ten se ale s českým podmiňovacím způsobem překrývá jen částečně.

5.3 Tematické posuny

Mezi tematické posuny bychom mohli zařadit určité nutné změny související s českými a německými reáliemi. Prvním příkladem může být překlad *Leiharbeiter* jako *agenturní pracovník/zaměstnanec*. Jedná se nahrazení výrazu označujícího smluvní vztah v Německu, resp. v Rakousku, výrazem z oblasti českého pracovního práva. Ačkoliv jde pracovní vztahy podobné, nahrazujeme zde prakticky jednu zahraniční reálii reálií českou. Podobně i různé názvy učebních oborů si odpovídají jen přibližně a nepřekrývají se úplně: výrazu *Stahlbauschlossler* se nejvíce blíží *stavební zámečnick*, pro *Handelskauffrau* se nejlépe hodí *prodavačka*, protože v České republice máme učební obor s tímto názvem (obor obchodník/nice je maturitní, nešlo by tedy už o vyučení). V části o Candy pak bylo třeba konkrétní zákony a vyhlášky nahradit obecnými pojmy, ze kterých čtenář pozná, o čem daný právní akt pojednává. Názvy právních norem určité země jsou už z podstaty (tím, že jsou zakotveny v právním systému) přeložitelné jen tak, že jejich název zobecníme, příp. vysvětlíme, čeho se týkají.

5.4 Posuny podle Levého

Jiří Levý zase rozlišuje čtyři překladatelské posuny nebo také tendence: generalizaci, intelektualizaci, intenzifikaci a nivelizaci. I k těmto posunům při překladu samozřejmě

¹⁰ Duden – Grammatik der deutschen Gegenwartssprache (str. 154-170)

docházelo. Ke generalizaci by se daly zařadit i výše zmíněné překlady názvů zákonů a vyhlášek. K intelektualizaci jsem se uchýlila tehdy, když bylo potřeba nějaký výraz blíže vysvětlit, aby byl čtenáři srozumitelný: například u první poznámky pod čarou jsem k anglickému spojení *hidden champions* přidala i český překlad *skrytí šampioni*, nebo místo spojení *Prekarisierung einer Tätigkeit* jsem zvolila české opisné a vysvětlující vyjádření *činnost je nejistá a přináší nízké příjmy*. Intenzifikace a nivelizace mezi sebou byly provázané, protože někde došlo k nivelizaci, kterou jsem na jiném místě kompenzovala intenzifikací. Třeba v přímých řečech jsem nahrazovala hovorovost, kdy se často opakoval výraz *so* nebo *da*, nebo chybělo koncové *-e* u první osoby jednotného čísla pomocného slovesa *haben*. Místo toho jsem užívala některé české nespisovné koncovky u přídavných jmen nebo jsem užívala hovorové výrazy tam, kde je němčina neutrální, např. *audina* (řádek 77) nebo *obchod'ák* (řádek 87). Další příklad kompenzace expresivity jsem také uváděla v předešlé kapitole.

ZÁVĚR

Cílem tohoto překladu bylo vytvořit funkční ekvivalent k výchozímu textu, který by měl na českého čtenáře co nejvíce podobný účinek, jaký má výchozí text na čtenáře německého. Proto byl můj překlad instrumentální a nikoliv dokumentární. Protože se nejedná o text beletristický, bylo třeba zachovat obsahovou stránku co možná nejpřesnější. Obzvláště přesné, faktické informace musí být u obou textů shodné. Konkrétní způsob, jakým jsou tyto informace vyjádřeny, tedy to, jaké zvolíme stylistické prostředky a jak přesně danou informaci formulujeme, již záleží z větší části na překladateli. Samozřejmě je vhodné dodržovat jednotný styl i obecné zásady koheze a koherence textu.

Jedním z nejtěžších úkolů při tomto překladu bylo zachovat rovnováhu mezi hovorovostí (aby přepis přímé řeči působil přirozeně) a stylizací mluveného slova. Mluvené slovo totiž může být při naprosto přesném a neupraveném přepisu někdy až nesrozumitelné. Při příliš velké úpravě směrem ke spisovnosti a zavedeným normám může ale zase působit příliš uměle a nepřirozeně. Snažila jsem se tedy přímé řeči upravit tak, aby byly pro čtenáře srozumitelné, zároveň jsem ale užívala nespisovné koncovky a hovorové výrazy, aby přímé řeči takzvaně „nešustily papírem“.

Dále nebylo někdy snadné najít vhodné české ekvivalenty z oblasti, která člověku třeba není úplně blízká a nemá s ní zkušenosti. U některých výrazů z pracovní oblasti nebo z oblasti práva jsem si musela nejprve ověřit, co přesně je obsahem daného pojmu, a teprve na základě tohoto obsahu jsem mohla vybrat český ekvivalent. Alespoň v oblasti skladového hospodářství mám vlastní pracovní zkušenosti, což mi pomohlo při překladu těchto pojmů. Ostatní pojmy se dají v dnešní době dohledat pomocí internetu.

Celkově se nejednalo o příliš obtížný text. Je také určen široké veřejnosti a ne pouze odborníkům, a proto musí být napsaný přístupnou formou. Toho jsem chtěla dosáhnout i v cílovém textu: přinést čtenářům nové informace a předat jim zkušenosti lidí z rozličných pracovních oblastí formou, která nebude ani příliš triviální a zjednodušující, ani příliš odborná a těžko srozumitelná.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

PRIMÁRNÍ ZDROJE:

- C. Keller, O. Groh-Samberg, M. Hofmann, S. Röbenack, G. Reckinger, D. Reiners, K. Schrader, K. Englert. Ein halbes Leben. Vier Kurzporträts aus einer Arbeitswelt im Umbruch. *Aus Politik und Zeitgeschichte*. Humanisierung der Arbeit [online]. 15/2011. Beilage zur Wochenzeitung *Das Parlament*. Frankfurt am Main: Frankfurter Societäts-Medien GmbH, 11.4.2011, str. 6-18 [2012-06-14]. ISSN 0479-611 X. Dostupné na: <www.bpb.de/system/files/pdf/59ME3U.pdf>

SEKUNDÁRNÍ ZDROJE:

- LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Vyd. 3., upr. a rozš. verze 2. Praha: Ivo Železný, 1998. 386 s. ISBN: 80-237-3539-X.
- GROMOVÁ, Edita. *Úvod do translatologie*. Nitra, 2009. ISBN: 978-80-8094-627-2.
- NORD, Christiane. *Textanalyse und Übersetzen: Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*. 3. vyd. Julius Gross Verlag Heidelberg, 1995. ISBN 3-87286-649-X.
- GREPL, Miroslav a kol. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 799 s. ISBN 978-80-7106-980-5.
- DROSDOWSKI, Günther, ed. et al. *Der Duden in 12 Bänden: das Standardwerk zur deutschen Sprache. Bd. 4, Duden – Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*. 5., völlig neu bearb. und erw. Aufl. Mannheim: Dudenverlag, ©1995. 864 s. ISBN 3-411-04045-9.
- *Multilingual dictionary of the gas industry = Dictionnaire multilingue de l'industrie du gaz*. 3., completely rev. and enl. ed. Essen: Vulkan, 1998. [1201] s. ISBN 3-8027-3500-5.

SEKUNDÁRNÍ ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

- *Spolkové centrum občansko-politického vzdělávání | bpb* [online]. 23.10.2006 [cit. 2012-06-14]. Dostupné na: <<http://www.bpb.de/die-bpb/51239/spolkove-centrum-obansko-politického-vzdlavani>>
- Prof. Dr. Maier, Konrad. *socialnet – Rezensionen – Berthold Vogel, Franz Schultheis u.a.: Ein halbes Leben [...] Arbeitswelt im Umbruch* [online]. 13.10.2010 [cit. 2012-06-14]. Dostupné na: <<http://www.socialnet.de/rezensionen/9421.php>>
- RA Dr. Wichert, Joachim. *Definition: Leiharbeitsverhältnis / Leiharbeitnehmer | Wirtschaftslexikon Gabler* [online]. © Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH [cit. 2012-06-14]. Dostupné na: <<http://wirtschaftslexikon.gabler.de/Definition/leiharbeitsverhaeltnis.html?referenceKeywordName=Leiharbeitnehmer>>
- LÁNSKÝ, Ondřej. *V době pracující chudoby | č. 11 | 2012 | archiv – A2 – zvíře nikdy nespí* [online]. © 2005–2011 A2 kulturní čtrnáctideník. [cit. 2012-06-14]. Dostupné na: <<http://www.advojka.cz/archiv/2012/11/v-dobe-pracujici-chudoby>>
- *Beitrittserklärung auf Tschechisch | verdi.de* [online]. 15.08.2011 ver.di – Vereinte Dienstleistungsgewerkschaft [cit. 2012-06-14]. Dostupné na: <<http://www.verdi.de/+co++8a4f017c-c72f-11e0-46d3-0019b9e321e1>>
- BURČÍKOVÁ, Petra a kol. *COOL JE... VĚDĚT VÍC, ÚSTAVNÍ VÝCHOVA A RIZIKA, KOMERČNÍHO SEXUÁLNÍHO ZNEUŽÍVÁNÍ* [online]. 2008 [cit. 2012-06-14]. Dostupné na: <http://www.strada.cz/images/Publikace/cool_je.pdf>
- Bücher :: UVK. Franz Schultheis, Berthold Vogel, Michael Gemperle (Hg.), *Ein halbes Leben. Biografische Zeugnisse aus einer Arbeitswelt im Umbruch* [online]. 2012 [cit. 2012-06-14]. Dostupné na: <<http://www.uvk.de/buecher/db/titel/details/ein-halbes-leben////ch/5c4fbe2fc29aee9a19c7dbe11f4e50a/>>

SLOVNÍKY:

- Dr. Scholze-Stubenrecht, Werner, ed. *Duden Deutsches Universalwörterbuch*. [elektronisch] 7., völlig neu bearb. erw. Aufl. Mannheim: Dudenverlag, © 2011.
- *Dictionary, Encyclopedia and Thesaurus – The Free Dictionary* [online]. Copyright © 2012 Farlex, Inc. [cit. 2012-06-14]. Dostupné na: <<http://www.thefreedictionary.com>>
- *Seznam Slovník – on-line*. [online]. © 1996–2012 Seznam.cz, a.s., [cit. 2012-06-14]. Dostupné na: <<http://slovník.seznam.cz>>